

Vierentwintig jaar vrouwelijke rechters in Suriname

Een tijdsbeeld op basis van zes interviews

Anne Ruth Mackor¹

Het Surinaamse Hof van Justitie heeft de afgelopen vierentwintig jaar in meer dan één opzicht een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. De rechtspraak is gefeminiseerd en ook de maatschappelijke achtergrond van de rechters is sterk veranderd. De feminisering van de rechtspraak en van alle andere klassieke juridische professies lijkt vooral het gevolg van de scheve vrouw-man ratio onder rechtenstudenten. De geïnterviewde rechters hebben echter niet de indruk dat status en gezag van de rechter door de feminisering veranderd zijn.

Inleiding

In 1997, vijftig jaar na de eerste Nederlandse vrouwelijke rechter, is in Suriname de eerste vrouwelijke rechter benoemd. De feminisering van de Surinaamse rechtspraak heeft zich daarna in sneltreinvaart voltrokken. Sinds 2009 is de meerderheid van de Surinaamse rechters vrouw.

In deze bijdrage ga ik in op mogelijke verklaringen voor deze razendsnelle feminisering van de rechtspraak; op gezag en status van het rechterschap en de vraag of gender daar invloed op heeft en op de vraag of rechters verschillen bemerken tussen denken of handelen van mannelijke en vrouwelijke rechters. Als laatste bespreek ik de rol van gender in familie- en meer in het bijzonder in beschermingsbevelzaken.

Dit artikel is gebaseerd op zes semigestructureerde interviews, met de president en vijf van de in totaal negenentwintig rechters van het Hof van Justitie, en op twee overzichtsdOCUMENTEN opgesteld door het Hof met daarin onder meer de aantallen en namen van rechters sinds 1975.² Er is gekozen voor interviews met één vrouwelijke en één mannelijke rechter benoemd in de periodes 1990-2000, 2001-2011 en 2012-2020. Daarbij is rekening gehouden met het onderscheid tussen raio's en zij-instromers en met het onderscheid tussen degenen die relatief jong en direct of kort na de studie de raio-opleiding hebben gedaan en degenen die pas na een langere maatschappelijke carrière aan de opleiding zijn begonnen. Hun leeftijden variëren van eind dertig via begin vijftig tot in de zestig.³

Als eerste heb ik gesproken met de president van het Hof, mr. Iwan Rasoelbaks die kort na zijn studie de eerste raio-opleiding deed en in 2000 is benoemd. De eerste vrouwelijke rechter, mr. Cynthia Valstein-Montnor, die van 1993-1997 de verkorte eerste raio-opleiding deed, was helaas niet beschikbaar voor een interview. Mede daarom is gekozen voor een gesprek met de tweede vrouwelijke rechter van Suriname, mr. Ingrid Lachitjaran, die sinds 1999 bij het Hof werkt. Eerst had zij als student een bijbaan in de administratie en tussen 2000 en 2003 werkte zij als griffier. Zij deed de tweede raio-opleiding (2004-2008) en werd in 2008 benoemd.

Uit dezelfde periode heb ik gesproken met mr. Marie Mettendaf die eveneens de tweede raio-opleiding heeft gedaan en in 2008 is benoemd. Zij had toen al een carrière van ongeveer dertig jaar achter de rug, eerst in het onderwijs en vervolgens, tijdens en na haar rechtenstudie, bij twee ministeries. Ook heb ik gesproken met mr. Robert Praag, zij-instromer. Hij werkte na zijn studie tussen 1995 en 2011 als docent aan de Anton de Kom Universiteit, volgde een deel van de tweede raio-opleiding en werd in 2011 benoemd.

Van de rechters uit de derde periode heb ik gesproken met mr. Sandra Bradley en mr. Ishwarpersad Sonai, beiden raio in de derde opleiding (2010-2014) en benoemd in 2014. Bradley werd, net als Mettendaf, na een maatschappelijke carrière van ongeveer dertig jaar rechter. Zij begon, evenals Mettendaf, in het onderwijs. Daarna werkte zij tijdens en na de rechtenstudie in het bedrijfsleven en de consultancy. Sonai is na zijn rechtenstudie drie

jaar parketsecretaris geweest en aansluitend aan de raio-opleiding begonnen.

1975-2021 in vogelvlucht

De rechterlijke macht met rechtspraak belast wordt in Suriname gevormd door de president, de vicepresident, de overige leden en zogeheten ledenplaatsvervangers van het Hof van Justitie.⁴ In de rest van deze bijdrage spreek ik korthedshalve over leden of rechters. Rechters behandelen zowel in eerste aanleg als in hoger beroep rechtszaken.⁵ Gewoonlijk spreekt de alleensprekende kantonrechter in eerste aanleg, maar in bepaalde in de wet genoemde gevallen behandelt het Hof van Justitie ook meervoudig zaken in eerste aanleg. Het hoger beroep wordt verzorgd door het Hof van Justitie in een kamer van drie rechters. 'Hof van Justitie' kan dus zowel verwijzen naar de rechterlijke macht als geheel, als ook naar de hoger beroepsinstantie.⁶ Mr. Iwan Rasoebaks, waarnemend president sinds 2014, is sinds 2020 president van het Hof. Mr. Cynthia Valstein-Montnor is vice-president van het Hof. Bij wet is bepaald dat de rechterlijke macht uit de president en vice-president en maximaal veertig leden bestaat, een aantal dat in elk geval sinds de onafhankelijkheid overigens nooit is gehaald.⁷

Voor een goed begrip van de feminisering van de rechtspraak beginnen we met een overzicht vanaf de onafhankelijkheid. Toen Suriname in november 1975 onafhankelijk werd, bestond het Hof uit dertien rechters, de president en vice-president inbegrepen. Alle rechters die in Suriname als rechter werkzaam wilden blijven, kregen in 1975 de Surinaamse nationaliteit. De sergencoup van februari 1980 en met name de decembermoorden van 1982 leidden tot grote veranderingen en

De rechterlijke macht met rechtspraak belast wordt in Suriname gevormd door de president, de vicepresident, de overige leden en zogeheten ledenplaatsvervangers van het Hof van Justitie

spanningen in de samenleving, maar zij hadden niet direct concrete gevolgen voor (de samenstelling van) het Hof van Justitie.⁸ De universiteit werd in december 1982 gesloten en heropend op 17 oktober 1983 als de Anton de Kom universiteit. Studeren werd vanaf dat moment nagevoel kosteloos. Dat betekende dat de drempel om te studeren lager werd voor personen uit minder welgestelde families. De rechtspraak was tot die tijd, net als andere klassieke professies zoals advocatuur en geneeskunde, het domein van de hogere maatschappelijke klasse.⁹ In de decennia daarna is de rechtspraak niet alleen gefeminiseerd; de samenstelling van het Hof veranderde ook als gevolg van de sociale emancipatie.

In 1976 was het Raio-besluit tot stand gekomen, maar een poging in 1978 een raio-opleiding te starten strandde. Tussen 1975 en 1997 zijn via zij-instroom uitsluitend mannelijke rechters geworven. In 1993 startte de eerste succesvolle raio-opleiding. De toelating van vrouwen tot die opleiding was volgens Rasoebaks geen punt

Auteur

1. Prof. mr. A.R. Mackor is als hoogleraar professe ethiek, in het bijzonder van juridische professies, verbonden aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen. Sinds 2014 verzorgt zij onderwijs in de permanente opleiding en in de raio- en rio-opleiding van de zittende en staande magistratuur in Suriname. Als extern adviseur was zij betrokken bij de totstandkoming van de Gedragscode (2015) en de Klachtenregeling (2020) van het Hof van Justitie van Suriname. Zij bedankt de president van het Hof, de geïnterviewde rechters, de coördinator communicatie en de secretariële ondersteuners voor hun medewerking aan dit onderzoek.

Noten

2. *Genderontwikkeling binnen de Rechterlijke Macht Suriname, Zittende Magistratuur 1975-2021*, intern document Hof van Justitie, d.d. 26 april 2021. *Presidenten, vervangers, vice-presidenten, P-G en A-G na de officiële instelling van het Hof van Justitie van Suriname op 1 mei 1869*, intern document d.d. 1 mei 2021.

3. Het verschil tussen zij-instromers, die een verkorte opleiding doen, en raio's die ook een maatschappelijke carrière hebben gehad, is dat eerstgenoemden ruime relevante werkervaring hebben. Ik heb in het kader van dit artikel niet gesproken met rio's uit de opleiding 2018-2020 en evenmin met zij-instromers (2018) uit het OM en de universiteit.

4. Art. 133 Grondwet. Rechters worden in het algemeen eerst als lid-plaatsvervanger benoemd. Na vier jaar werkervaring als plaatsvervanger en beoordeling door de leden, wordt de plaatsvervanger, indien goed bevonden, lid. De belangrijkste verschillen zijn dat alleen leden deel mogen uitmaken van het bestuur en niet-rechterlijke functies binnen het hof kunnen vervullen. Ook mogen plaatsvervangers niet beslissen over voordrachten voor benoeming tot rechter, advocaat en notaris. Plaatsvervangers werken in beginsel voltijds als rechter en niet, zoals in Nederland, deeltijd naast een andere hoofdaanstelling buiten de rechtspraak. Op dit moment werkt één plaatsvervanger deeltijds als rechter en als docent aan de universiteit. Rechters die

na hun pensioen (70) als rechter werkzaam blijven worden lid-plaatsvervanger.

5. Art. 39 Reglement op de inrichting en samenstelling van de rechterlijke macht bepaalt dat een lid, dat in eerste aanleg van een zaak kennis heeft genomen, aan de behandeling van die zaak door het Hof van Justitie niet mag deelnemen.

6. <https://rechtspraak.sr/> (bezoekt op 7 juli 2021).

7. Art. 32 Reglement op de inrichting en samenstelling van de rechterlijke macht. Het aantal lid-plaatsvervangers is niet gelimiteerd. Ter vergelijking: in Nederland telt de rechtspraak ongeveer 2500 leden, dat is bij benadering 1 rechter op 7.000 inwoners; veertig rechters in Suriname betekent een verhouding van ongeveer 1:15.000.

8. Wel werd de Grondwet van 1975 buiten werking gesteld en daarmee ook de machtscheiding. In 1987 werd de nieuwe grondwet aangenomen waarin de machtscheiding formeel werd hersteld. Vanwege de beperkte omvang van dit artikel blijven de politieke ontwikkelingen en de invloed daarvan op het Hof alsmede de processen inzake de decembermoorden hier buiten

beschouwing. Zie over de processen bijvoorbeeld mr. G. Spong, *Het Decembermoordenproces: een bastion voor de Surinaamse rechtsstaat*, lezing oktober 2017. www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/43997 (bezoekt op 7 juli 2021). Zie ook mr. G. Spong en mr. T.G. van der Zwaag, *Decembermoordenproces en Constitutioneel Hof*, juni 2020. <https://spongadvocaten.nl/decembermoorden-proces-en-constitutioneel-hof> (bezoekt op 7 juli 2021). Voor een algemeen overzicht van de geschiedenis van Suriname zie bijvoorbeeld Hans Buddingh, *De geschiedenis van Suriname*, 5^e druk, Amsterdam: Rainbow 2017.

9. Rasoebaks vertelt dat advocaten in opleiding vroeger onbezoldigd stage moesten lopen bij een advocatenkantoor en daarnaast niet konden werken en dus geen inkomen hadden. Dat maakte de advocatuur praktisch onbereikbaar voor lagere sociale klassen. Met de komst van de advocatenopleiding is dat veranderd, omdat het wel mogelijk is naast de opleiding te werken.

Het voltallige Hof van Justitie, 2017, destijds bestaande uit 19 leden en leden-plaatsvervangers met inbegrip van wnd. president en vice-president, mr. Iwan Rasoelbaks (toenmalig wnd. president), voorste rij, derde van rechts, mr. Marie Mettendaf, voorste rij, tweede van rechts, mr. Robert Praag, achterste rij, eerste van links, mr. Ishwarpersad Sonai, achterste rij, derde van links, mr. Ingrid Lachitjara, achterste rij, derde van rechts, mr. Sandra Bradley achterste rij, tweede van rechts, mr. Cynthia Valstein-Montnor (vice-president, eerste vrouwelijke rechter van Suriname), voorste rij derde van links. Collectie Hof van Justitie, Suriname

van discussie.¹⁰ Vijf vrouwen werden tot deze eerste raio-opleiding toegelaten. Vier van hen verlieten voortijdig de raio-opleiding; de enige overgebleven vrouw was mr. Cynthia Valstein-Montnor. Omdat zij al relevante werkervaring had, deed zij een verkorte opleiding. Zij rondde deze in 1997 af en werd in datzelfde jaar benoemd als eerste vrouwelijke rechter van Suriname.

De eerste raio-opleiding leverde uiteindelijk vijf rechters en één vervolgingsambtenaar op. Een van hen is overleden, de anderen zijn nog steeds werkzaam bij de zittende magistratuur. De vervolgingsambtenaar uit deze opleiding is sinds 2020, na zijn pensionering bij het OM, eveneens als rechter werkzaam.¹¹ De huidige president van het Hof, mr. Iwan Rasoelbaks, rondde de opleiding in 1998 af, maar moest vanwege de minimumleeftijd van dertig jaar nog twee jaar wachten tot hij in 2000 benoemd kon worden.

In 2000 was de personele situatie van het Hof ondanks deze benoemingen penibel. De rechtspraak bestond op dat moment uit slechts twaalf personen, inclusief de vice-president die tevens waarnemend president was. Bovendien waren velen van hen al op gevorderde

leeftijd, een enkeling liep al tegen de tachtig. Mede daarom ging in 2004 de tweede raio-opleiding van start waarop zestig personen solliciteerden. Tien werden aangenomen, onder wie slechts één man die bovendien in de loop van de opleiding afviel. Uiteindelijk leverde de raio-opleiding zeven rechters af, allen vrouw. Een vergelijkbaar schape vrouw-man ratio is te zien bij de derde raio-opleiding van 2010-2014 (vier vrouwen, één man) en de raio-opleiding van 2018-2020 (drie vrouwen, één man).

Zodoende heeft het Hof, dat van 1997 tot 2008 slechts één vrouw telde, sinds 2009 in meerderheid vrouwelijke leden. In 2009 waren er tien vrouwen (52%) en negen mannen en in 2014, nadat vijf raio's de tweede raio-opleiding hadden afgerond, zelfs veertien vrouwen (74%) en vijf mannen. Nadat in 2018 zeven mannen en twee vrouwen vanuit het OM en de universiteit als zij-instroomer rechter zijn geworden, is de verhouding enigszins gelijkgetrokken. Op het moment van schrijven (mei 2021) telt het Hof 29 rechters (inclusief president en vice-president) van wie zestien vrouwen (55%) en dertien mannen (45%). Dit aantal is, vergeleken met voorgaande decennia, een (ruime) verdubbeling van het aantal rechters.¹²

In 2000 was de personele situatie van het Hof ondanks deze benoemingen penibel. De rechtspraak bestond op dat moment uit slechts twaalf personen ..... Uiteindelijk leverde de raio-opleiding zeven rechters af, allen vrouw

Vrouw-man ratio in de rechtspraak

Civil law systemen

De eerste vraag is hoe de scheve vrouw-man ratio verklaard kan worden. Uit de literatuur¹³ blijkt dat vrouwen beter zijn vertegenwoordigd in de rechtspraak in landen met een 'civil law'-systeem dan in 'common law'-landen. Daarvoor worden in de literatuur twee verklaringen aangedragen. In veel 'civil law' landen beginnen rechters hun opleiding kort na hun studie en niet als tweede carrière. Zij worden beoordeeld op studieresultaten, iets waarop vrouwen in het algemeen beter scoren dan mannen. Suriname heeft een 'civil law'-systeem en de meeste vrouwen zijn via de raio- of rio-opleiding rechter geworden. In Suriname heeft een aanzienlijk deel van de vrouwelijke rechters deze stap echter pas na een soms lange carrière elders gezet. Dit geldt ook voor twee van de geïnterviewde vrouwelijke rechters, Mettendaf en Bradley. Twee van de geïnterviewde mannen, Rasoelbaks en Sonai, volgden de raio-opleiding juist kort na hun afstuderen.

Een andere verklaring die in de literatuur wordt gegeven zijn de aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden waaronder flexibele werktijden en ouderschapsverlof, die kenmerkend zijn voor 'civil law'-systemen. In Suriname lijken deze arbeidsvoorwaarden echter niet relevant.¹⁴ Voor de geïnterviewde vrouwelijke rechters hebben de mogelijkheid om thuis te werken, de planbaarheid van het werk, parttime werken en flexibele werktijden geen rol gespeeld bij de keuze voor het rechterschap. Geen van de rechters werkt parttime. Sterker nog, mijn vraag naar de omvang van hun aanstelling werd door de meeste geïnterviewden in eerste instantie niet eens begrepen. Alle geïnterviewde rechters, vrouwelijke en mannelijke, werken fulltime en zijn, alleen of samen met en gelijkwaardig aan hun partner, kostwinner. Wel geven Lachitjaran en Mettendaf uit eigen beweging aan dat zij naast rechter ook huisvrouw, moeder, partner, tante zijn en dat zij grotendeels verantwoordelijk waren voor de verzorging en opvoeding van hun kinderen. Praag en Rasoelbaks vertellen desgevraagd dat zij ook een deel van de verzorging en opvoeding op zich hebben genomen, maar minder dan hun partner (die ook werkt). Zij benoemen deze taken niet spontaan en het lijkt dat zij minder zorgtaken hebben.

10. De raio-raad bestaat uit twee leden van het Hof, waarvan één de voorzitter is, een lid van de universiteit, een lid van het Departement van Justitie, twee leden van het Openbaar Ministerie en een lid uit de advocatuur. Bij het OM en in de advocatuur waren al langer vrouwen werkzaam. Wel wil het gerucht dat een president van het Hof heeft gezegd dat 'de rechtspraak niet een plek voor vrouwen is'.

11. Artikel 14a Reglement op de inrichting en samenstelling van de rechterlijke macht bepaalt dat de pensioengerechtigde leeftijd van de president van het hof 70 is en van de procureur-generaal 65. Die van de andere vervolgingsambtenaren is 60 en van rechters 70.

12. Het Hof is sinds 2018 eindelijk uit de 'gevaarzone' van zeer ernstige onderbezetting, waarin het decennialang heeft verkeerd. Mede door de uitbreiding van het aantal rechters heeft het Hof zich de afgelopen jaren kunnen professionaliseren. Met ingang van het zittingsjaar 2018-2019 is een nieuwe organisatiestructuur ingesteld met een bestuur (president, sectorvoorzitters en directeur bedrijfsvoering), twee sectoren (civiel en straf) en zeven units: hof civiel; handel; kortgeding; familie; hof straf; kanton straf; rechter-commissaris. Het Hof heeft sinds 2019 een eigen website met een uitsprakendatabank. Daarnaast is de huisvesting tussen 2014 en 2019 sterk verbeterd. Vanaf de zomer van 2021 wordt

Verschillende rechters benoemen dat rechters als meer hoogstaand en als meer integer worden gezien dan bijvoorbeeld notarissen, advocaten en politici

Status en inkomen van rechters

Een laatste verklaring die in de literatuur wordt gegeven is dat het aandeel vrouwen in de rechtspraak groter is in landen waar status en inkomen van rechters lager zijn dan van andere juridische professies. Het inkomen van rechters was tot de devaluatie van de Surinaamse dollar vergelijkbaar met dat in Nederland.¹⁵ Rasoelbaks vertelt dat advocaten en notarissen met slechts één grote zaak (vordering of belang van 250.000 srd of meer) in één maand evenveel verdienen als de president van het hof.

Op mijn vraag of het ambt van rechter een lagere status heeft dan andere juridische professies, of die heeft gekregen door de feminisering, antwoorden alle geïnterviewden ontkennend. Verschillende rechters benoemen dat rechters als meer hoogstaand en als meer integer worden gezien dan bijvoorbeeld notarissen, advocaten en politici. Praag merkt op dat de rechter nog steeds een hoge status heeft, zeker vergeleken met docenten aan de universiteit. Mettendaf merkt op dat rechters en notarissen van oudsher meer aanzien hebben dan vervolgingsambtenaren en advocaten. Zij heeft de indruk dat dat nog steeds zo is.

Lachitjaran merkt op dat er wel een verschil in bejegening is met bijvoorbeeld de president van het land en met ministers en parlementsleden. Deze worden in het algemeen met veel egards behandeld. Dat verschil lijkt echter meer samen te hangen met hun publieke bekendheid en met het feit dat ze mede door hun entourage (lijf-wachten) macht uitstralen, dan met hun maatschappelijke status. Lachitjaran zegt dat als duidelijk is dat iemand rechter is, deze met respect wordt bejegend. Zij heeft wel

de civiele rechtspraak structureel versneld door de uitvoering van het project comparatie na antwoord in combinatie met het project wegschrijven van achterstanden, waarbij gepensioneerde Nederlandse civiele rechters worden ingezet. Daarmee zal de tijd tussen rechtsingang en vonnis kunnen worden teruggebracht van gemiddeld zes naar twee jaar. Vanaf het zittingsjaar 2022 worden zittingen niet langer uitsluitend in Paramaribo en in het district Nickerie (west) en Marowijne (oost).

13. Erika Rackley, *Women Judging and the Judiciary. From Difference to Diversity*, Abingdon: Routledge 2013, p 19. Zie ook Ulrike Schultz, 'Introduction: Women in the

world's legal professions: Overview and Synthesis', in: Ulrike Schultz & Gisela Shaw, *Women in the World's Legal Professions*, Oxford: Hart Publishing 2003, p. xlvii.

14. Zo is er bijvoorbeeld geen ouderschapsverlofregeling. Rechters mogen gebruik maken van de regels ter zake van dit onderwerp en enkele andere onderwerpen die gelden voor ambtenaren. De nieuwe wet rechtspositieregeling van het Hof zal naar alle waarschijnlijkheid deze regeling incorporeren.

15. De bezoldiging van de president van het Hof en de P-G zijn gelijk (35.000 srd dat was in 2010 ongeveer € 10.000, nu € 1750). Die van rechters en vervolgingsambtenaren is daarvan afgeleid.

2 juli 2021, vijf van de zes geïnterviewde rechters. Mr. Sandra Bradley staat niet op de foto. V.l.n.r. mr. Ishwarpersad Sonai, mr. Marie Mettendaf, mr. Ingrid Lachitjaran, de tweede vrouwelijke rechter van Suriname, mr. Iwan Rasoelbaks, president van het Hof van Justitie en mr. Robert Praag, foto Ranu Abhelak

de indruk dat mannelijke rechters in het openbaar vaker herkend worden dan vrouwelijke rechters en daarom vaker met egards bejegend worden. Rasoelbaks vertelt dat hij als president van het hof heel vaak in de publiciteit komt. Hij was liever incognito gebleven, maar gaat nu door voor BS'er (bekende Surinamer). Hij zegt hoffelijk te worden bejegend door de bevolking en de autoriteiten.

Sonai benoemt dat het aanzien van de rechters mogelijk wel een knauw heeft gekregen door het proces tegen Bouterse die door een deel van de inwoners (nog steeds) als hun leider wordt gezien. Omgekeerd heeft Bradley een keer meegemaakt dat iemand, gelieerd aan de NDP, tegen haar zei: 'Jullie (de persoon bedoelde de rechters) worden door de politiek aangestuurd'.

Gender lijkt geen rol te spelen in opmerkingen en klachten over de kwaliteit of de vermeende partijdigheid van de rechter. Als er in de (sociale) media af en toe geklaagd wordt over de partijdigheid van de rechter, dan gaat het meestal over de etnische achtergrond van de rechter die klagers vaak min of meer automatisch aan politieke kleur koppelen.

Al met al lijken de in de literatuur genoemde punten ontoereikend om te verklaren waarom in Suriname meer vrouwen dan mannen rechter worden. De geïnterviewde rechters benoemen desgevraagd twee andere mogelijke verklaringen.

Vrijheid en privacy

Een mogelijke verklaring is dat mannen meer dan vrouwen geïnteresseerd zijn in geld verdienen en ook in hun vrijheid en privacy. Lachitjaran vertelt dat als zij mannelijke advocaten polst of zij belangstelling hebben voor het

rechterschap, zij dan steevast zeggen: misschien als ik tegen mijn pensioen aanzit. Anderen zeggen echter dat het argument van vrijheid en privacy evenzeer speelt bij vrouwen. De meeste rechters geven aan dat voor henzelf het argument van verlies aan vrijheid en privacy geen rol heeft gespeeld, hetzij omdat zij een huiselijk type zijn, of omdat zij toch al niet naar bijvoorbeeld casino's gingen en zich dus niet in hun bewegingsruimte beknot voelden. Rasoelbaks vertelt dat hij zich nooit ingeperkt heeft gevoeld om naar openbare lezingen, symposia, comedy-shows en andere openbare happenings te gaan, maar dat hij door leeftijd en ervaring wel alerter werd bij de keuzes die hij maakt(e).

Vrouw-man ratio van studenten

De belangrijkste verklaring lijkt te zijn dat al geruime tijd veel meer vrouwen dan mannen studeren. In Suriname lijkt de feminisering van de (rechten)studie direct aan te sluiten op de eerdergenoemde sociale emancipatie. Meerdere rechters benoemen het feit dat voor bijna alle inwoners van Suriname geldt dat zij hun wortels hebben in slavernij of contract-arbeid en dat velen van hen worden opgevoed met het idee dat zij verder kunnen, en vaak ook moeten, komen dan hun ouders. Dat geldt vooral voor meisjes. Zij krijgen mee dat ze het verder kunnen schoppen dan hun moeders en vooral dat zij ervoor moeten zorgen dat zij, anders dan veel van hun moeders, financieel onafhankelijk zijn. Bradley, die in 1997 afstudeerde, vertelt dat in haar studiegroep ongeveer een derde man en twee derde vrouw was, terwijl Sonai, die in 2007 afstudeerde, zegt dat in zijn groep van meer dan honderd studenten slechts zestien mannen waren. Van die groep

haalde minder dan de helft de eindstreep en uiteindelijk studeerden acht of negen mannen af. Ook benadrukt Sonai, die net als verschillende andere rechters eerste generatie student in zijn familie was, dat zijn ouders en oudere broers er steeds bij hem op aandrongen dat hij zou gaan studeren én hem stimuleerden om zijn studie af te maken. Sonai benoemt in dit verband ook als mogelijke verklaring dat mannen meer dan vrouwen een vijfjarige studie te lang vinden en Mettendaf oppert in het verlengde daarvan dat mannen het feit dat de raio-opleiding (ook) vijf jaar duurt wellicht een groter obstakel vinden dan vrouwen. Bradley voegt daaraan toe dat de toelatingsprocedure voor de raio-opleiding ook nog eens twee jaar kost.

Een belangrijke constatering is echter dat de vrouwman ratio in de rechtspraak niet wezenlijk verschilt van die van andere klassieke juridische professies. Ook de meerderheid van de advocaten en een ruime meerderheid van de vervolgingsambtenaren en notarissen is vrouw.¹⁶ Al met al lijkt de feminisering van de rechtspraak niet op zichzelf te staan, maar symptoom te zijn van een meer algemene maatschappelijke ontwikkeling.

Gezag en respect

Geen van de geïnterviewde vrouwelijke rechters heeft ooit moeite gehad zich staande te houden als vrouwelijke rechter. Alle drie hebben zich vanaf het begin in het Hof geaccepteerd gevoeld. Ook in externe relaties, bijvoorbeeld in verhouding tot advocatuur, hebben ze nooit het idee gehad dat ze zich meer moesten bewijzen dan mannelijke rechters. Mettendaf geeft wel aan dat ze wel het gevoel had in het diepe te stappen toen ze voor het eerst alleen de rechtszaal inging. 'Natuurlijk ben je opgeleid, maar je komt dingen tegen die je niet geleerd hebt.' Ze had veel afgekeken van Rasoelbaks en van andere oudere mannelijke rechters, maar ze wilde niet dat men een andere rechter in haar stijl herkent en ontwikkelde dus haar eigen stijl. De meeste rechters geven wel aan dat advocaten hen als jonge rechters hebben 'uitgeprobeerd', maar op dat punt lijkt geen verschil te bestaan tussen mannen en vrouwen. Zij geven allen aan dat dat is omdat je beginnend rechter bent, niet omdat je vrouw bent. Rasoelbaks benoemt expliciet dat hij als beginnend rechter zijn best moest doen zijn gezag te bewaren. Daarbij speelde een rol dat hij met 31 jaar de jongste rechter was. Vóór zijn tijd moest je van 'goeden huize' komen om jong benoemd te worden. De zij-instromers tot 2000 waren allen veertigplussers.

¹⁶ Mr. Martha Henriëtte Krepis werd in 1958 toegelaten als eerste vrouwelijke advocaat. De eerste vrouwelijke deken van de Orde van Advocaten, mr. Samantha Gadrajadi, is in 2019 benoemd en sinds 2020 zijn er meer vrouwelijke dan mannelijke advocaten in Suriname (in totaal meer dan 215). Zie www.dwtonline.com/laatstenuws/2020/10/24/vrouwelijke-advocaten-in-meerderheid/ (bezocht op 28/4/2021). De eerste vrouwelijke vervolgingsambte-

naar, mr. Heloise Rozenblad, is in 1980 benoemd. Zij was in het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw waarnemend procureur-generaal. Sinds april 2021 is de waarnemend procureur-generaal weer een vrouw. Het OM telt op dit moment vijftienvintig vrouwen (inclusief waarnemend P-G) en vijf mannen. Voor zover bekend was de eerste vrouwelijke notaris mr. Rosemarie Currie. Zij werd begin jaren zeventig van de vorige eeuw benoemd. Thans zijn twintig van de vijfen-

Geen van de geïnterviewde vrouwelijke rechters heeft ooit moeite gehad zich staande te houden als vrouwelijke rechter

In de voornamelijk Amerikaanse literatuur worden onder andere de volgende twee punten benoemd waaruit, ook in de rechtszaal, een verschil in bejegening van en respect voor mannen en vrouwen blijkt. Ten eerste worden vrouwen, ook vrouwelijke rechters, vaker geïnterrumpeerd dan mannen en ten tweede worden vrouwen, ook vrouwelijke rechters, minder respectvol aangesproken dan mannen.¹⁷

Geen van de vrouwelijke rechters heeft ervaren dat ze geïnterrumpeerd werden of althans dat hun vrouw-zijn daarbij een rol speelde. De enige keer die Lachitjaran zich herinnert, is een jonge advocaat die met haar in discussie wilde gaan. Zij gaf hem te verstaan dat de zitting niet de plek is voor discussie en dat hij commentaar mocht leveren in zijn conclusie en dat zij hem zou antwoorden in haar vonnis. Daarmee was de kous af. Ook Mettendaf en Bradley geven dergelijke voorbeelden. Zo was er een advocaat die tegen Bradley opmerkte: 'Mevrouw de rechter, met hier nu moet gebeuren ...'. Daarop reageerde zij met de vraag: 'U neemt de regie over?' Die boodschap kwam over. Bradley heeft echter niet de indruk dat dergelijke pogingen de regie over te nemen met haar vrouw-zijn te maken hebben.

Mettendaf geeft aan dat zij nooit verschil in bejegening heeft bemerkt. Advocaten bejegenen haar in het algemeen zeer correct en zij, of de deurwaarders, corrigeren waar nodig hun cliënten. Ook Bradley geeft aan altijd correct bejegend te worden met 'mevrouw de rechter'. Een enkele keer als een partij begint met 'Mevrouw, moet je eens luisteren' dan legt ze uit wat de aanspreekvormen en de gang van zaken in de rechtszaal zijn. Maar dat heeft volgens haar niet te maken met haar vrouw-zijn, maar met het feit dat de partij onervaren is en onbekend met hoe een proces verloopt.

Lachitjaran daarentegen herkent wel het in de literatuur benoemde verschil in bejegening. Daarbij gaat het niet om collega-rechters, advocaten of rechtszoekenden. Het zijn alleen mannelijk getuigen met een hogere maat-

dertig notarissen en tien van de elf kandidaat-notarissen vrouw.

¹⁷ Er is veel literatuur over dit onderwerp.

Een recente publicatie is A. Loughland, 'Female Judges, Interrupted: Study of Interruption Behaviour during Oral Argument in the High Court of Australia', *Melbourne University Law Review*, 2019 43(2), p. 822-851. Zie aldaar voor diverse literatuurverwijzingen. Loughland (2019, p. 834) schrijft dat interrupties om verschillende redenen kunnen plaatsvinden. Naast

instemmende ('ja, dat klopt') en aanvullende ('op pagina 12') interrupties, kan ook sprake zijn van 'pre-emptive' interrupties. Vrouwen worden vaker 'pre-emptive' geïnterrumpeerd met het doel het gesprek over te nemen. Hierbij kan gedacht worden aan een advocaat die een rechter die een vraag stelt interrumpeert en de vraag al beantwoordt voordat deze helemaal gesteld is, of deze niet (helemaal) beantwoordt en een eigen argument inbrengt.

Het zijn alleen mannelijk getuigen met een hogere maatschappelijke positie die wel eens vragen hoe ze haar moeten aanspreken

schappelijke positie die wel eens vragen hoe ze haar moeten aanspreken, terwijl die vraag nooit aan mannelijke rechters wordt gesteld.¹⁸ De andere vrouwelijke rechters hebben dit niet meegemaakt. Praag geeft aan dat hij geen verschil bemerkt of het moet zijn dat hij enkele keren per ongeluk als 'mevrouw de rechter' werd aangesproken, maar dat waren versprekingen.

Verschillen in denken of handelen?

In de literatuur is sinds Carol Gilligans bekende boek *In a different Voice*¹⁹ onderzoek gedaan naar de vraag of vrouwen in het algemeen en vrouwelijke juristen en vrouwelijke rechters in het bijzonder, op een andere wijze denken en handelen dan mannelijke rechters. Deze (voornamelijk Amerikaanse) onderzoeken hebben echter geen eenduidige uitkomsten opgeleverd.

De meeste geïnterviewde rechters zien geen verschillen. Zo zegt Praag geen verschil te zien, of het zou moeten zijn dat vrouwen soms erg serieus zijn en dat zij vaak wat meer geordend zijn, maar hij merkt tegelijk op dat sommige mannen dat ook zijn. Hij heeft ook niet de indruk dat vrouwen (denken dat ze) zich meer moeten bewijzen en zich dus beter voorbereiden of uitvoeriger motiveren. Voor hem was het werken in een omgeving waar de meerderheid vrouw is in elk geval geen omslag. Aan de universiteit was de meerderheid (van studenten) immers ook vrouw. Praag merkt verder op dat wellicht ook meespeelt dat Suriname klein is en dat men elkaar vaak al sinds de universiteit en soms al van school kent.

Bradley ziet wel verschillen. Zij vindt de denkroute van vrouwen voorspelbaarder, omdat zij die als vrouw kent en ze vindt discussies met mannen daarom uitdagend. Volgens haar zijn mannen technischer en zakelijker en halen sneller de essentie uit dingen, terwijl vrouwen meer op details ingaan. Mannen zijn echter ook rechtlijniiger, meer van 'dat doen we toch zo?', terwijl vrouwen van het hoofdspoor durven af te wijken en soms terecht 'voortborduren' op details die uiteindelijk tot een andere uitkomst leiden. Bradley ziet mannen en vrouwen als complementair en daarom vindt zij genderbalans in de organisatie belangrijk.

Sonai ziet ook verschillen, maar niet zozeer in denkwijze. Zo heeft hij bij raadkameren nooit onderscheid bemerkt. Hij ziet vooral verschillen in omgangsvormen, waaronder de omgang tussen vrouwelijke rechters en griffiers en medewerkers van de administratie. Hij merkt op dat sommige vrouwen meer over elkaars kleding praten en dat er soms tussen vrouwen spanningen bestaan die ertoe leiden dat zij niet of moeizamer met elkaar spreken. Hij merkt ook op dat als er fouten worden gemaakt, vrouwen meer uitleg willen geven en een verklaring zoeken in de persoon die de fout heeft gemaakt, terwijl mannen

directer zijn: 'dit is fout gegaan en hoe lossen we dit nu samen op'. Bradley en Sonai lijken het dus met elkaar eens te zijn dat mannen directer zijn dan vrouwen.

Familiezaken en beschermingsbevelen

De enige context waarin volgens alle rechters gender een duidelijke rol speelt, is in familiezaken zoals echtscheidingen en omgangsregelingen en vooral bij beschermingsbevelen.

In 2009 is, mede door een sterke vrouwelijke lobby uit het maatschappelijk middenveld, de Wet Bestrijding Huiselijk Geweld tot stand gekomen. Het aanbrengen van een beschermingsbevelzaak is laagdrempelig en vindt plaats via een vorm van comparitie. Huiselijk geweld is in Suriname een groot maatschappelijk probleem. Ik gaf eerder aan dat alle rechters menen dat de emancipatie van vrouwen maatschappelijk aanvaard is. Dat vrouwen werken wordt niet als probleem gezien en ook niet dat zij de afgelopen twintig à dertig jaar op de maatschappelijke ladder zijn gestegen. Verschillende geïnterviewde rechters wijzen echter op de discrepantie tussen de maatschappelijke aanvaarding van vrouwenemancipatie en de aanvaarding daarvan in de privésfeer. De maatschappelijke aanvaarding gaat niet gelijk op met het rollenpatroon en de sociale verwachtingen binnen families. Verschillende rechters vertellen dat het feit dat vrouwen meer op de maatschappelijke ladder stijgen dan hun partner, veelvuldig tot problemen in de privésfeer leidt.

Op zittingen springen met name twee punten in het oog. Ten eerste blijkt dat mannelijke procespartijen hun vrouwelijke (ex)partner op de zitting vaak met veel minder respect bejegenen dan omgekeerd. Ter illustratie noemt Bradley een zaak tussen een slecht geklede man (landarbeider) en zijn picobello geklede vrouw (receptioniste); het is duidelijk dat de vrouw haar man op de maatschappelijk ladder en qua inkomen voorbij is gestreefd. Bradley benadrukt hoe verschillend deze partners over elkaar spreken. De vrouw spreekt over 'haar man, die dronken is en haar slaat', maar niet over 'die schoft'. De man zegt nog net niet 'die slet', maar drukt dat non-verbaal wel uit. Bradley verklaart dit verschil in respect uit de traditionele opvoeding, waarin meisjes meekrijgen dat de vrouw respect moet hebben voor de man.

Een tweede punt is dat ook het geslacht van de rechter in deze zaken soms een rol speelt. Het is vooral bij beschermingsbevelen, maar ook wel bij omgangsregelingen dat de mannelijke procespartij de genderkaart speelt. Zo maakte Praag enkele keren mee dat een man tegen wie een beschermingsbevel werd gevraagd, klaagde dat zijn vrouwelijke partner zijn gedrag had uitgelokt en daarbij steun zocht bij Praag met de woorden 'Maar U bent toch ook een man (U weet toch hoe vrouwen zijn)!'. Bradley vertelt dat op zo'n zitting de mannelijke procespartij haar ooit tegenwierp: "U bent vrouw!" Hij verwachtte dat ik bij voorbaat de zijde van de vrouwelijke procespartij zou kiezen. In zijn opmerking lag een vertrouwensvraag besloten waar je als vrouwelijke rechter altijd op moet doorvragen. Mettendaf heeft omgekeerd meegemaakt dat de mannelijke partij in een omgangsregelingzaak aan haar gevoel appelleerde door op te merken 'Ach, mevrouw de rechter, U hebt toch ook kinderen?'.

Verschillende rechters vertellen dat het feit dat vrouwen meer op de maatschappelijke ladder stijgen dan hun partner, veelvuldig tot problemen in de privésfeer leidt

Het is mede hierom algemeen beleid van het Hof dat meervoudige kamers zoveel mogelijk uit ten minste één man en één vrouw bestaan. Met name in familiezaken, waaronder beschermingsbevelzaken en omgangsregelingen, maar ook in zedenzaken ziet het Hof erop toe dat een meervoudige kamer niet uit drie vrouwen bestaat. Dat is niet omdat er zorg is over partijdigheid van vrouwelijke rechters, maar uitsluitend om eerdergenoemde spanningen en iedere schijn van partijdigheid te voorkomen.

Deze zorgen lijken overigens niet of althans minder te bestaan over meervoudige kamers die uit drie mannen bestaan. De rechters denken dat zo'n samenstelling in de samenleving minder gevoelig ligt, al was het maar omdat die tot 1997 de enige samenstelling was en omdat een kamer met drie vrouwen pas sinds 2008 mogelijk is. Wat in de gesprekken aan het licht kwam, was dat beschermingsbevelverzoeken in eerste aanleg op dit moment uitsluitend door drie mannelijke rechters worden behandeld en dat de verzoeken veelal door vrouwen worden ingediend, terwijl echtscheidingen in eerste aanleg uitsluitend door vrouwelijke rechters worden gedaan. Dit kwam toevallig zo uit, het was geen bewuste keuze. Volgens Sonai is het beter voor de acceptatie van de beslissing dat ten minste één vrouwelijke collega ook wordt aangewezen om de zitting te doen. Hij gaf aan dit tijdens een reguliere vergadering van de Unit Familie aan de orde te willen stellen.

Conclusie

Het Surinaamse Hof van Justitie heeft de afgelopen vierentwintig jaar in meer dan één opzicht een stormachtige

ontwikkeling doorgemaakt. De rechtspraak is gefeminiseerd en ook de maatschappelijke achtergrond van de rechters is sterk veranderd. De feminisering van de rechtspraak en van alle andere klassieke juridische professies lijkt vooral het gevolg van de scheve vrouw-man ratio onder rechtenstudenten. De geïnterviewde rechters hebben echter niet de indruk dat status en gezag van de rechter door de feminisering veranderd zijn. De oordelen van de rechters over eventuele verschillen in denken en handelen van mannelijke en vrouwelijke rechters lopen uiteen. Een deel van hen ziet wel verschillen, een deel niet. De rechters zijn het er wel over eens dat gender een rol speelt in familiezaken, met name in beschermingsbevelzaken.

Een deel van de vragen die ik in deze bijdrage aan de orde heb gesteld, zou beter door observerend en dossieronderzoek dan via interviews onderzocht kunnen worden. Daarbij gaat het vooral om eventuele verschillen in bejegening in de rechtszaal en om mogelijke verschillen in oordeels- en besluitvorming die in bijvoorbeeld bewezenverklaring, strafmaat en motivering tot uitdrukking kunnen komen. De Wet Bestrijding Huiselijk Geweld zou daarbij een interessante lens kunnen zijn om de vrouwenemancipatie in Suriname nader door te bestuderen. •

18. Zo ook Loughland 2019, p. 842. Zij benoemt nog een ander verschil, namelijk dat als er op de zitting wordt terugverwezen naar wat een andere rechter heeft gezegd bij vrouwelijke rechters wel met 'zij

zei' wordt terugverwezen, terwijl dat bij mannelijke rechters nooit gebeurt. Dan is het altijd '(meneer) de rechter zei'.

19. Cambridge Mass: Harvard University Press 1982.